

Studiedag “Paul Celan door de ogen van anderen”

21 oktober 2021

Kazerne Dossin, Goswin de Stassartstraat 153, 2800 Mechelen

Vivian Liska

Na de Stilte: Robert Schindel en Paul Celan

De overtuiging dat een taal die de stilte benadert de enige uitdrukkingwijze is die een traumatisch verleden gepast kan weergeven, overheerste decennialang de poëtica, de kunst- en literatuurtheorie in verband met Auschwitz. Deze denkhouding geldt nog steeds in zekere mate voor dichters die schrijven ‘na’ Paul Celan, de meest prominente beoefenaar van een taal op de drempel van de stilte. In deze poëzie is stilte echter een onderwerp geworden dat ingebed is in lagen van reflectie, controversie en discussie, vergezeld van kanttekeningen over de obsessie met het verleden waarover niet gesproken wordt. Er wordt vaak naar verwezen in opzettelijk directe, heel expliciete en soms oneerbiedige taal die de authenticiteitseis onderuithaalt die de post-Auschwitz esthetica van het onpeilbare, het onzegbare en het sublieme motiveerde. De Oostenrijks-joodse dichter Robert Schindel beroept zich meesterlijk op Paul Celan door de stiltes van het verleden in een turbulent woordenspel te laten spreken.

Vivian Liska is Prof. em. Duitse literatuur en directeur van het Instituut voor Joodse Studies aan de Universiteit Antwerpen. Tevens is ze *Distinguished Visiting Professor* aan de faculteit voor humane wetenschappen van de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem. Ze heeft uitgebreid gepubliceerd over literatuurwetenschap, Duits modernisme en Duits-Joodse auteurs en denkers. In 2012 werd ze onderscheiden met het Erekrus voor Wetenschappen en Kunsten van de Republiek Oostenrijk. Zij is (mede)redacteur van talrijke boeken, waaronder de tweedelige ICLA-publicatie *Modernism*, die werd bekroond met de Boekenprijs van de Modernist Studies Association in 2008. Ze is redacteur van de boekenreeks “Perspectives on Jewish Texts and Contexts” (Berlijn, De Gruyter) en mederedacteur van het *Yearbook of the Society for European-Jewish Literature* en *Arcadia: International Journal of Literary Studies*. Van haar hand verschenen *When Kafka Says We: Uncommon Communities in German-Jewish Literature* (Indiana University Press, 2009), *Fremde Gemeinschaft: Deutsch-jüdische Literatur der Moderne* (2011) en, meest recent, *German-Jewish Thought and Its Afterlife: A Tenuous Legacy* (Indiana University Press, 2017).

Robert Schindel

Robert Schindel vertelt over zijn verwantschap met Celan en leest eigen gedichten.

Robert Schindel werd in 1944 geboren in Bad Hall als kind van Joodse communisten, onder de illegale naam Robert Soël. Zijn vader werd in 1945 vermoord in het concentratiekamp Dachau, zijn moeder overleefde de concentratiekampen Auschwitz en Ravensbrück. Robert Schindel is een Oostenrijkse dichter, regisseur en auteur, woonachtig in Wenen. De Shoah, het antisemitisme en zijn eigen ambivalente relatie met Wenen, de stad die hij ook wel de 'hoofdstad van het vergeten' noemt, spelen een centrale rol in zijn werken. Robert Schindel is lid van de Vrije Academie voor de Kunsten Hamburg en de Duitse Academie voor Taal en Poëzie. Hij ontving verschillende prijzen, waaronder in 2014 de Heinrich-Mann-prijs en eerder de Literatuurprijs van de stad Wenen. Recente publicaties van zijn hand zijn de roman *Der Kalte* (Suhrkamp, 2013) en de gedichtenbundel *Scharlachnatter* (Suhrkamp, 2015).

Ton Naaijken

Verwantschap, aansluiting. Paul Celan en de beeldende kunst

De gedichten van Paul Celan hebben een bijzondere kracht: ze nodigen uit tot vertaling, of nog sterker, ze dwingen een vertaling af – niet alleen in de gebruikelijke zin, maar ook in de vorm van andere, niet-talige reacties, bijvoorbeeld voor het theater, in de muziek en in de beeldende kunst. In zijn lezing gaat Ton Naaijken in op de poëzie van Celan in relatie tot de beeldende kunst, niet alleen die van zijn vrouw, Gisèle Lestrangé, maar ook van andere kunstenaars, zoals Anselm Kiefer, Maria Lassnig, Helly Oestreicher en Jan Mulder.

Ton Naaijken is essayist en vertaler. Hij bekleedde tot 2019 de leerstoel Duitse literatuur alsmede Vertaalwetenschap aan de Universiteit Utrecht. Tot zijn specialismen behoort, behalve vertaalwetenschap, -geschiedenis en -kritiek, het werk van hedendaagse Duitse dichters. Paul Celan is een van de auteurs met wie hij zich lange tijd bezig hield. Hij schreef veel onder Celan en in 2003 verschenen diens *Verzamelde gedichten* in zijn vertaling bij Meulenhoff, een boek dat vervolgens werd uitgebreid, herzien en aangescherpt tot *Paul Celan, Verzameld werk* (Athenaeum - Polak & Van Gennep 2020, 2021).

Erik Lindner

Hoe kan het oog weggezwoomen zijn. / Waarin? Waarheen?

Het oog wordt veelvuldig genoemd in de poëzie van Paul Celan. Terwijl het in de gangbare betekenis het orgaan is voor contact, wordt het bij Celan ingezet om gemis en onbereikbaarheid aan te geven. 'Ooglidwijd strekt de hemel zich uit.' In zijn fictieve gesprek met Adorno hangen sluiers van beelden achter hun beider ogen, zij raken wat zij zien niet kwijt. Zijn wij door het dichten verblind? Voor deze voordracht leest dichter Erik Lindner de Nederlandse vertaling van de gedichten van Celan een tweede keer na op de werking van het oog en zet die in als contrapunt van heden ten dage geldende poëzieopvattingen.

Erik Lindner ('s-Gravenhage, 1968) publiceerde zes dichtbundel en twee romans. de laatste *51 manieren om de liefde uit te stellen* verscheen mei 2021 bij van Oorschot. Hij is literatuur adviseur van de Jan van Eyck Academie en docent poëzie bij de Schrijversvakschool. De in het Duits vertaalde keuze uit zijn werk *Nach Akedia* (Matthes & Seitz Berlijn Verlag, 2013) was een 'Empfehlung' van de Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung. September 2021 verschijnt bij Signal Editions / Vehicule Press in Montreal *Words are the Words*, in vertaling van Francis R. Jones. Eerder organiseerde hij vijf jaar lang uitwisselingen tussen Franse en Nederlandse dichters in het Institut Néerlandais in Parijs. Lindner is oprichter van *Terras*, tijdschrift voor internationale literatuur.

Bosse Provoost

Matisklo: gedichten van Celan op scène

In 2018 maakte Bosse Provoost met vijf andere kunstenaars de voorstelling *Matisklo* bij Toneelhuis. De titel is ontleend aan een verhaal van Primo Levi, waarin *matisklo* / *massklo* voorbijkomt als het 'geheime' woord van een kind zonder taal. De voorstelling bestaat uit drie delen, die zijn opgebouwd rond de bundels *Ademkeer* (1967), *Draadzonnen* (1968) en *Sneeuwpartij* (1971), die zowel qua taal als qua thema enkele van zijn radicaalste gedichten bevatten. In *Matisklo* worden gedichten niet alleen uitgesproken, ze zijn ook vertaald naar de dramaturgie, de choreografie, het licht, geluid, kostuums en decor.

Aan de hand van videomateriaal van *Matisklo* zal Bosse Provoost vertellen hoe en waarom ze de vertaalslag van de late poëzie van Paul Celan naar de scène hebben proberen te maken.

Bosse Provoost (1993) voltooide in 2016 de masteropleiding Drama aan de School of Arts | KASK Gent. Sinds 2018 maakt hij voorstellingen samen met beeldend kunstenaar en lichtontwerper Ezra Veldhuis. In hun werk gaan ze radicaal voor 'een theater van de zintuiglijke onderprikkeling'. Bosse Provoost creëert in zijn voorstellingen composities van licht- en sfeerverschuivingen, stiltes en half-menselijk aandoende figuren. Recent werk met Ezra Veldhuis verkent het gebied tussen theater, performance en installatiekunst. Theaterruimtes worden geactiveerd tot 'omgevingen' waarin alles wat zich in een zaal bevindt de mogelijkheid in zich draagt om te spreken. *Matisklo* (2018) is een uitdagende zoektocht naar wat afbeeldbaar en uitspreekbaar is van de aardedonkere gedichten van de joods-Roemeense dichter Paul Celan.

Charlotte Van den Broeck

Charlotte Van den Broeck leest gedichten van Paul Celan.

Charlotte Van den Broeck (1991) behaalde een Master Engelse en Duitse Letterkunde aan de Universiteit Gent en een Master Drama (Woordkunst) aan het Koninklijk Conservatorium, Antwerpen. In 2015 debuteerde ze met de dichtbundel *Kameleon*, bekroond met de Herman De Coninck Debuutprijs. In 2017 verscheen *Nachtroer*, waarvoor ze de driejaarlijkse Paul Snoekprijs voor de beste Nederlandstalige bundel kreeg. Haar poëzie werd vertaald naar het Duits, Frans, Engels, Spaans, Afrikaans en Servisch. Op het podium zoekt ze naar een performatieve benadering van poëzie, waarin de 'zegbaarheid' en lichamelijke centraal staat. In 2019 verscheen haar prozadebuut *Waagstukken*, een essayistisch onderzoek naar dertien tragische architecten die uit het leven stapten na een fatale fout in een van hun ontwerpen. Het boek belandde in de Bestseller 60 en haalde de shortlist van de Boekenbon Literatuurprijs 2020. Charlotte Van den Broeck schrijft op freelance basis voor De Standaard der Letteren en doceert Literaire Analyse en Essayistiek aan het Koninklijk Conservatorium, Antwerpen.